

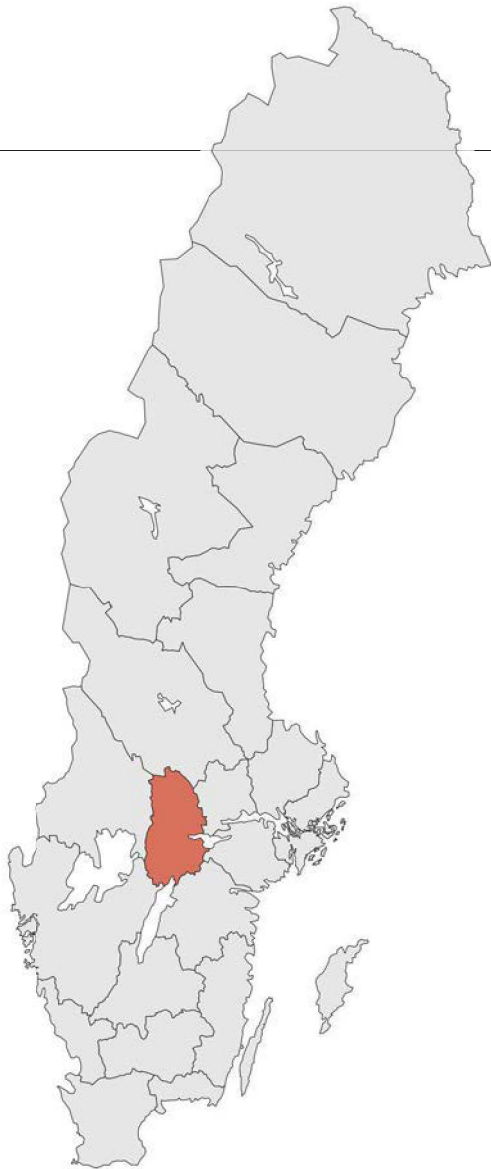
Historiska lämningar i centrala Lindesberg

Stadslager L1980:710
Södra Torggatan
Lindesås 1:1
Lindesbergs socken och kommun
Västmanland, Örebro län
Nina Balknäs

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro
Telefon 019-609 04 10
www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

Översiktskarta över Sverige med
Örebro län markerat i rött.

© 2024 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2024:64
Lst dnr 431-4319-2023

Författare	Nina Balknäs
Kvalitetsgranskning	Tobias Vinoy
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Vy över södra Torggatan med schaktet. Bakom lindarna skymtar Stora Lindesjön. Till höger i bild ligger torget. Foto från öster.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2024:64

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Historiska lämningar i centrala Lindesberg

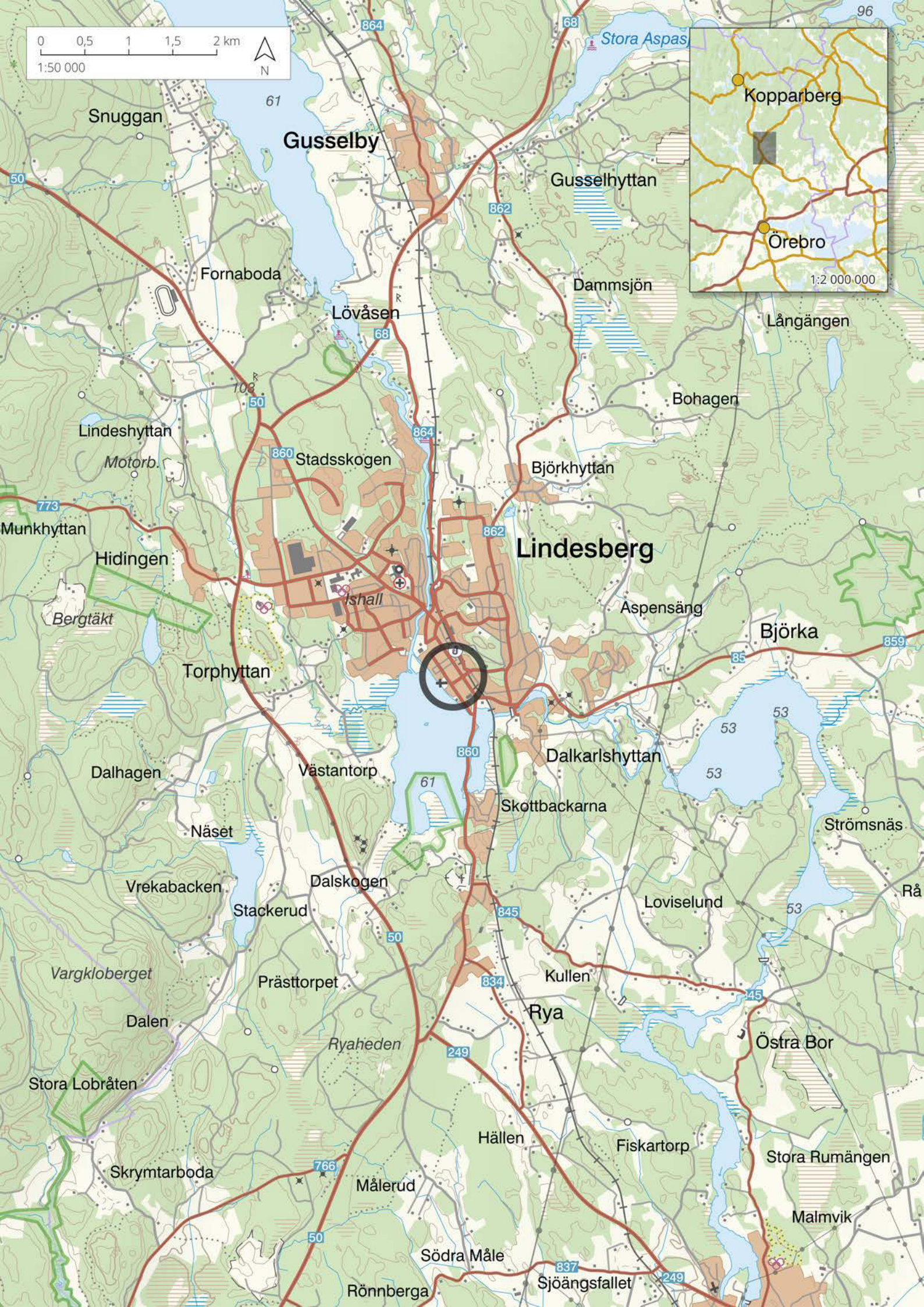
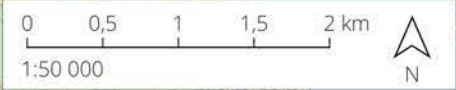
Stadslager L1980:710
Södra Torggatan
Lindesås 1:1
Lindesbergs socken och kommun
Västmanland, Örebro län

Nina Balknäs

Lst dnr 431-4319-2023

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattande inledning.....	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Tidigare arkeologiska undersökningar.....	8
Geologi.....	8
Syfte och målgrupper.....	9
Metod och genomförande.....	9
Schakten.....	9
Resultat.....	11
Anläggningar och lager.....	11
Fynd och analyser.....	18
Tolkning.....	19
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen.....	20
Tekniska och administrativa uppgifter.....	21
Referenser.....	22
Förteckning över figurer.....	23
Förteckning över tabeller.....	23
Förteckning över bilagor.....	23
Bilagor.....	24
<i>Bilaga 1. Schakttabell.....</i>	<i>24</i>
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell.....</i>	<i>25</i>
<i>Bilaga 3. Arkeobotanisk analys.....</i>	<i>26</i>
<i>Bilaga 4. ¹⁴C-analys.....</i>	<i>28</i>

SAMMANFATTANDE INLEDNING

Arkeologgruppen har genomfört en arkeologisk schaktningsövervakning i samband med ledningsdragnings i Södra Torggatan, Lindesberg. Arbetet skedde på uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län (dnr 431-4319-2023). Kostnadsansvar bars av Lindesbergs kommun och Zakholis rådhuskvarteret AB. Fältarbetet skedde mellan den 30 april och 1 juli 2024.

Bevarade lämningar fanns i västra delen, alltså ned mot vattnet, medan lämningarna högre upp i terrängen, i öster, var bortschaktade. Vid korsningen med Kungsgatan tog diverse äldre ledningsschakt vid. Östra delen av schaktet var därmed helt stört. De påträffade lämningarna består av en stor rektangulär grop från första halvan av 1400-talet samt bebyggelse i form av en husgrund och en källare från efterreformatorisk tid. Det fanns också en trolig hålväg, en grop och träflislager med rustbädd som inte har kunnat dateras närmare utifrån fynd eller historiska kartor.

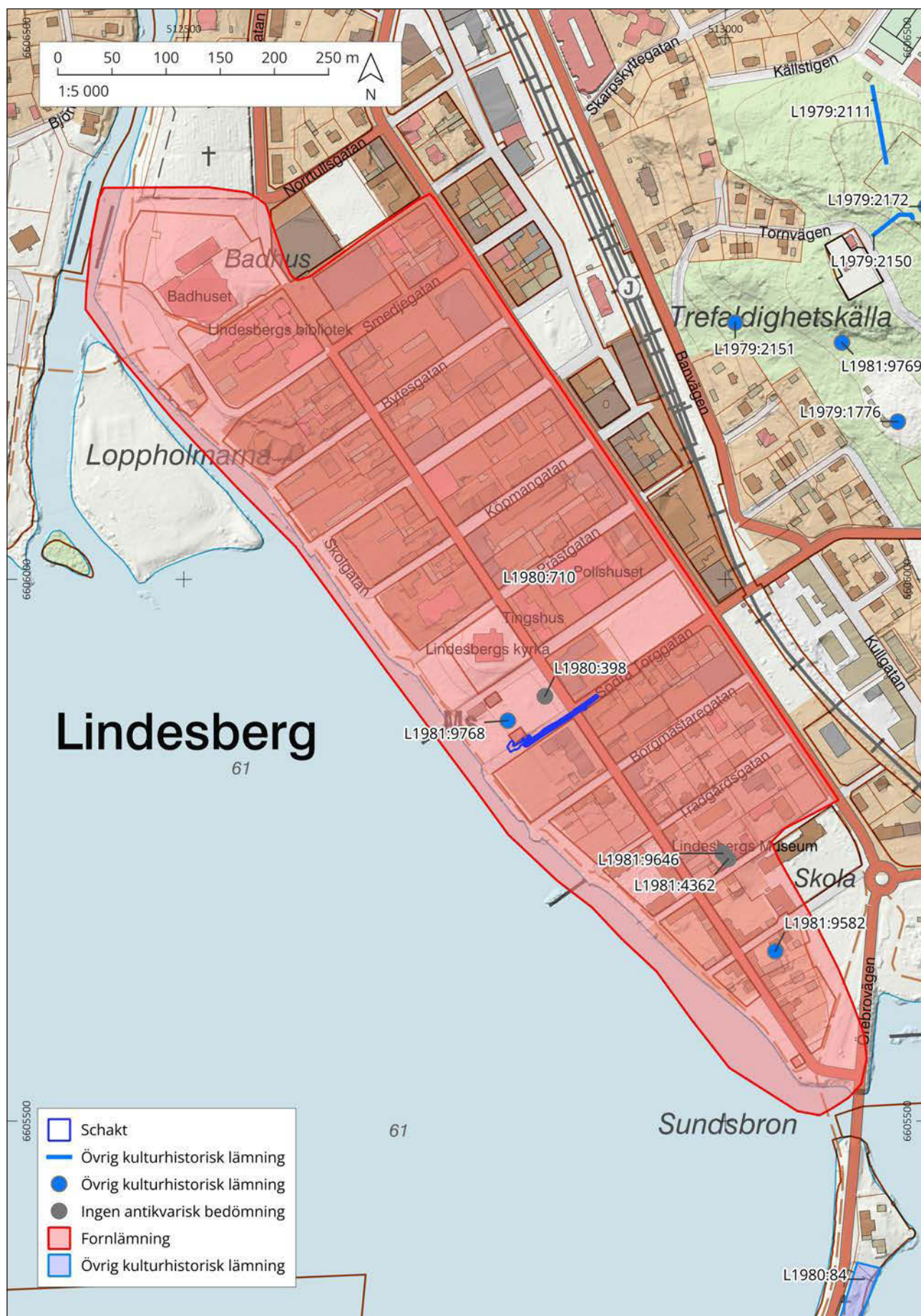
BAKGRUND OCH KULTURMILJÖ

De äldsta bebyggelsepåren funna inom Lindesbergs stadskärna är från vikingatid. Det rör sig om stolphål och lager som undersöktes i kvarteret Bromsen år 2016 (Larsson & Rönngren 2018). Lindesbergs kyrka uppfördes under 1300-talet vid den handelsplats som vuxit fram på platsen. Orten hette då Lindesås (Esbjörnson 2000). Det dröjde dock till år 1643 innan samhället fick stadsprivilegier. I samma veva byttes namnet från Lindesås till Lindesberg. Året efter var ett händelserikt år: dels upprättades en stadsplan, dels ödelades cirka 60 gårdar i en stor stadsbrand (brandhistoriska.org; Domfors 2014; Larsson & Rönngren 2018).

Stadsplanen från år 1644 (REG 18-lis-89) visar kyrka, prästgård, sockenstuga och klockargård samt rådstuga och stadsgård runt torget. Ned mot vattnet syns stadens bryggerihus (se figur 3). Hur mycket av detta som verkligen kom att byggas är okänt, men i och med branden år 1644 kom sannolikt det nya, rätvinkliga gatunätet att implementeras förhållandevis snabbt i de centrala delar som brann. "Kort tid efter eldsvådan blev staden "avstucken i gator och tomter ..." (Tham 1949:276). Vid jämförelse mellan kartan från år 1644 och en senare karta från år 1728 är det just kvarteren kring kyrkan och söderut som överensstämmer. På 1728 års karta ser vi kyrka och prästgård, kaplansgård och rådhus vid torget. Av samma karta framgår också att flera rådmän är ägare till de centrala tomterna (LMS S47-1:3) (se figur 4).

Flera bränder har härjat i Lindesberg efter branden år 1644. År 1688 ödelades 23 gårdar i norra delen av staden. Nästa stora stadsbrand utbröt år 1869 då 27 gårdar mellan Köpmangatan och Trädgårdsgatan lades i aska. Samma brand skadade också kyrkan svårt. Staden brann ytterligare två gånger under 1800-talet: åren 1887 och 1894 (brandhistoriska.org.).

Figur 1 (föregående sida). Översiktsplan med undersökningsområdet markerat med svart oval. Skala 1:50 000. Instick i skala 1:2 000 000.

Figur 2. Undersökningsområdet med närliggande lämningar registrerade i Kulturmiljöregistret. Skala 1:5 000.

Tidigare arkeologiska undersökningar

Ett flertal arkeologiska undersökningar har utförts i Lindesberg genom åren. Här kommer endast tas upp närliggande undersökningar.

Vid en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning år 2023 inom Rådhuskvarteret 7 framkom delar av stadslagret som med hjälp av keramikfynd daterades till tiden runt år 1700 (Vinoy 2023). Tidigare har, vid en arkeologisk förundersökning i den östra delen av kvarteret Rådhuset, bebyggelselämningar från sent 1600-tal överlagrade av odlingslager från 1700-talet påträffats (Rönngren 2018).

I området runt kyrkan har flera arkeologiska insatser gjorts, med start under 1970-talet. Åren 1992 och 1993 utfördes en förundersökning med efterföljande slutundersökning inom kvarteret Druvan, norr om kyrkan. I äldre kartmaterial anges tomten som prästgårdstomt. En husgrund, en smedja och kulturlager från 1600-talet undersöktes. Husgrunden var äldre än 1644 års stadsbrand (Bergold 1992). Inom samma kvarter genomfördes år 2018 en schaktningsövervakning där inga lämningar fanns bevarade eftersom "ytan var utfylld i sen tid" (Strengbom 2019). Under hösten 2024 genomfördes en schaktningsövervakning från kyrkan och norrut. På kyrkogården fanns gravar som kvarliggare. I norr fanns äldre stenläggningar (Ekholm i manus).

Geologi

Den berörda delen av staden är anlagd på isälvssediment. Kungsgatan löper högst upp på krönet av avlagringarna (SGU). Isälvssavlagringarna i schaktet bestod till största delen av sand, men vid Spruthuset fanns lera i schaktbotten. Högre upp i backen framkom grövre sediment som överlagrades av leran. Höjdskillnaden från övervakningens västra del på 63,6 meter över havet och krönet på 70,3 meter över havet är 6,7 meter. Det rör sig alltså om en förhållandevis brant backe. Öster om krönet sluttar marken istället ned mot öster.

Figur 5. Undergrunden bestod av lera över sand. Foto från öster.

SYFTE OCH MÅLGRUPPER

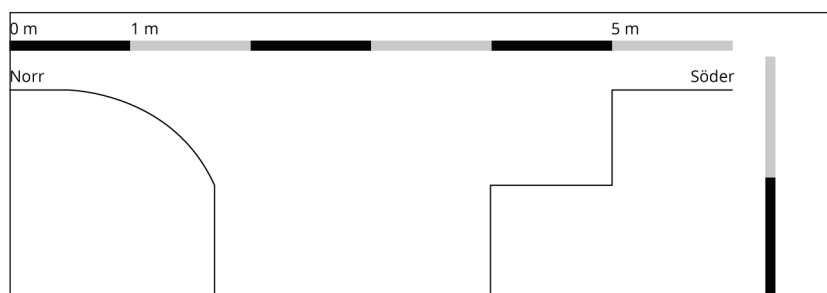
Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt undersöka, dokumentera och tolka de arkeologiska lämningar som framkom vid schaktningsövervakningen. Målgrupper för undersökningen är främst Länsstyrelsen och Samhällsbyggnad Bergslagen.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

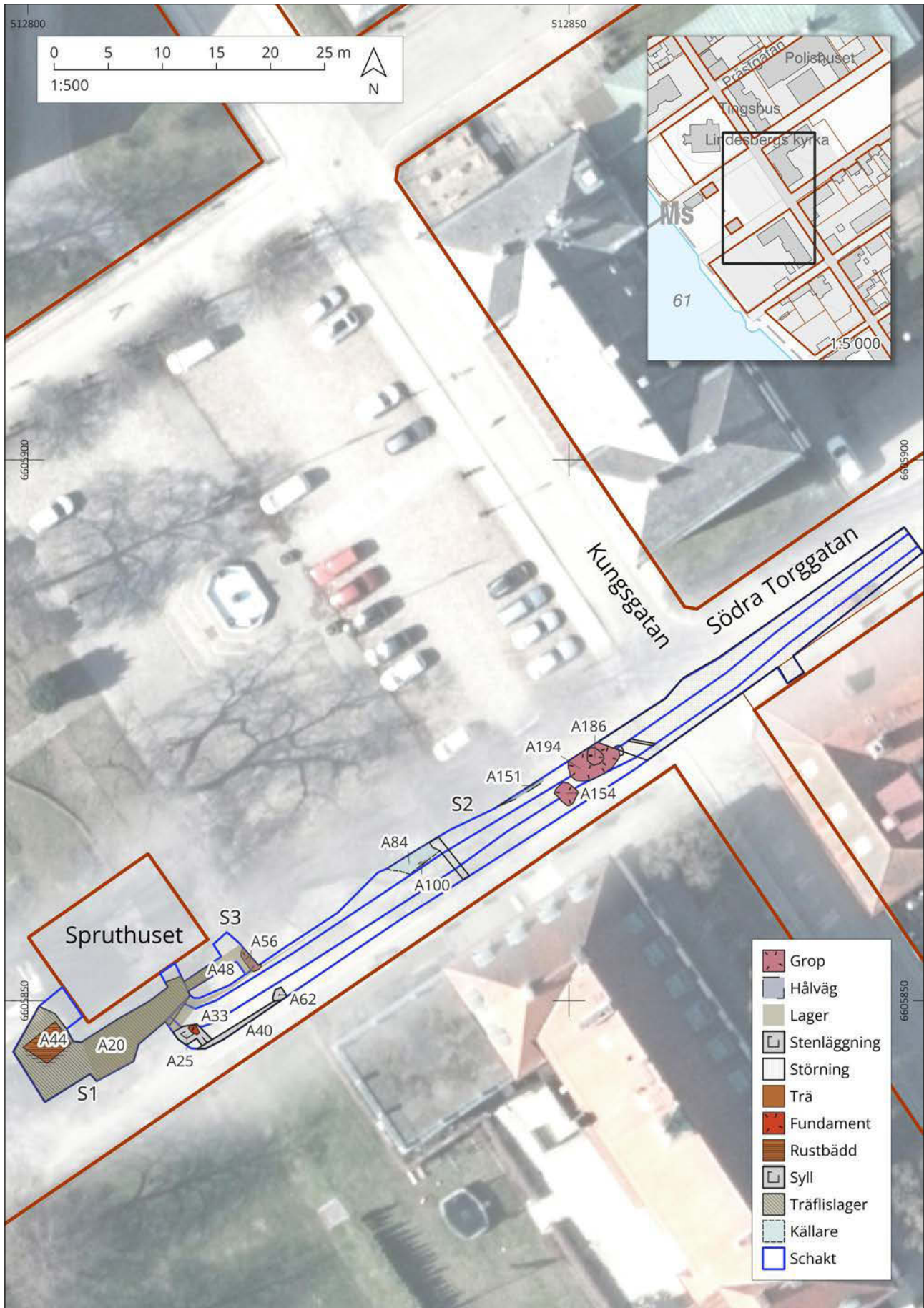
En arkeolog övervakade schaktningen. Då lämningar påträffades stoppades schaktningen tillfälligt för dokumentation och provtagning. Schakt och lämningar dokumenterades skriftligt i den digitala appen Arkeo i större delen av schakten och manuellt i schaktens östra och västra ytterkanter. Foton togs digitalt. Inmätningar gjordes manuellt i öster och väster, i övrigt med RTK-GPS. I rapportstadiet sammanfördes inmätningar och dokumentation i QGIS 3.3.

Schakten

Den övervakade sträckan har fördelats på tre schakt (se figur 7). Schakt S1 grävdes för anslutning till Spruthuset. Det grävdes i vinkel runt byggnadens sydvästra hörn till en storlek på var 79 kvadratmeter. Schakt S2 grävdes mitt i Södra Torggatan, från Spruthuset mot nordöst. Till ytan var det 327 kvadratmeter stort. Bredden varierade mellan 4 och 5 meter i ytan. Den norra schaktväggen var släntad i 1,5 meters bredd. Den södra schaktväggen grävdes i steg så att 1 meter i kanten endast grävdes till 1,1 meters djup. I mitten löpte ett djupschakt som var 1,7 meter djupt i sydväst och 1,2 meter djupt i nordöst (se figur 6). Schakt S3 grävdes för anslutning till ett elskåp öster om Spruthuset. Schaktet var 12 kvadratmeter stort och runt 1 meter djupt i dess östra del. Därifrån sluttade schaktet mot väster till 1,3 meters djup.

Figur 6. Schematisk skiss över profilen på schakt S2, sedd från sydväst.

Figur 7. Schakt- och anläggningsplan. Skala 1:500 med insticksplan i skala 1:5 000. Se även figur 6 för schaktprofil.

RESULTAT

Anläggningar och lager

Väster om Spruthuset, i schakt S1, fanns en rustbädd och ett träflislager (A20). Rustbädden (A44) framträdde under 1,3 meter fyllnadsmassor. Bädden bestod av barkade klovor som var mellan 2 och 3 meter långa och mätte 0,15–0,2 meter i diameter. Klovorna låg både i öst-västlig och nord-sydlig riktning. Fyra av dem låg parallellt. Rustbädden låg i ett träflislager som innehöll trästycken och stenar. En sten stabiliserade rustbädden mot strandkanten. Träflislagret, som uppgick till 0,2 meter i tjocklek, överlagrade steril lera på 1,5 meters djup. Noterbart är att den sterila leran framkom redan på 0,6 meters djup invid Spruthuset. Det talar för att rustbädden var anlagd i en nedgrävning. Träflislagret (A20) fortsatte mot öster. Söder om Spruthuset var det 0,1–0,35 meter tjockt och låg på 0,8 meters djup.

Figur 8. Rustbädden A44.

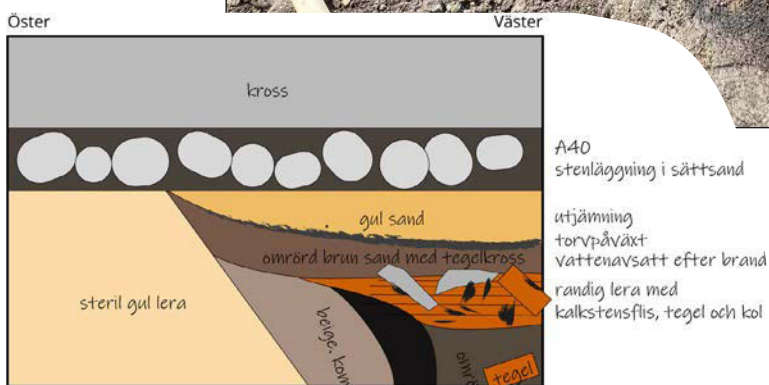

Figur 9. Norra schaktväggen i schakt S1 med det mörka träflislagret A20 i botten.

Träflislagret överlagrades av ett 0,3 meter tjockt lager mörkbrun, humös silt (A48). Lagret fanns i schakt S3 och i anslutande delar av schakten S1 och S2. Lagret A48 skars av en husgrund. Den framtagna delen av grunden mätte 3×2 meter och var svagt vinklad i nordväst-sydöstlig riktning i förhållande till dagens gata. Syllen (A25) var 0,5 meter bred med upp till 0,3 meter stora, eldsprängda stenar som låg i melerad sand i färgerna orange, svart och brunt. I hörnet av grunden fanns en 1,1×0,7 meter stor och 0,7 meter djup fundamentgrop (A33). Fundamentgropen var fylld med 0,4 meter stora stenar i omrörd, gråbrun sand.

Figur 10. Foto över husgrunden från norr.

Figur 11. Schematisk skiss över lager i husgrunden synliga i den sydligaste schaktväggen (jmf. figur 10).

Figur 12. Norra schaktväggen med gropen A56 och lager A48 till vänster i bild. Lagret öster om gropen räknades i fält in i A48, men stratigrafiska observationer visar att det östra/högra lagret är yngre än gropen medan lager A48 är äldre än gropen. Blå streck visar stratigrafin.

Husgrunden överlagrades av en stenläggning (A40) till en äldre version av Södra Torggatan. Stenarna var runt 0,15 meter stora och låg i smutsig sättsand. Stenläggningen gick att följa i den södra schaktväggen i 9 meter från schaktets västra ände. Där mötte den en bevarad, meterstor snutt av en yngre stenläggning (A62) av liknande karaktär, men där sättsanden var sotsvart.

Mitt emot A62, i den norra schaktväggen, fanns en grop (A56). Gropen var 1,1×0,4 meter stor och 0,25 meter djup. Den flacka sektionen visade en fyllning av mörkbrun sand med 0,1–0,2 meter stora stenar samt träflis, tegelkross och näver. Gropen överlagrade lager A48 i väster, men såg ut att vara överlagrad av ett liknande lager från öster (se figur 12).

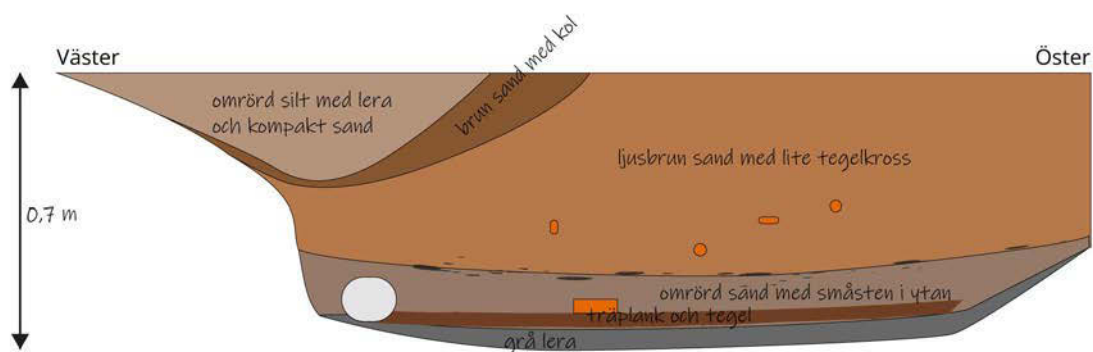

Närmare 15 meter öster om gropen A56 fanns en källargrop (A84). Gropen var skuren av en ledning i öster och fortsatte utanför schaktet mot norr. Framtagen del av källaren mätte 14,7×1,5 meter. Djupet uppgick till 0,7 meter. Den västra väggen var släntad i övre delen där två lager av sand och omrörd silt fanns. Möjligen utgör de en senare nedgrävning. I den nedre delen av källargropen var väggen lodrät; botten var plan. Den översta fyllningen bestod av ljusbrun sand med lite tegelkross. Detta lager utgör en igenfyllnad av källaren då den togs ur bruk. Därunder fanns omrörd och melerad, brunbeige

Figur 13. Plankor (A100) och tegel i källaren A84. Närbild från östsydöst.

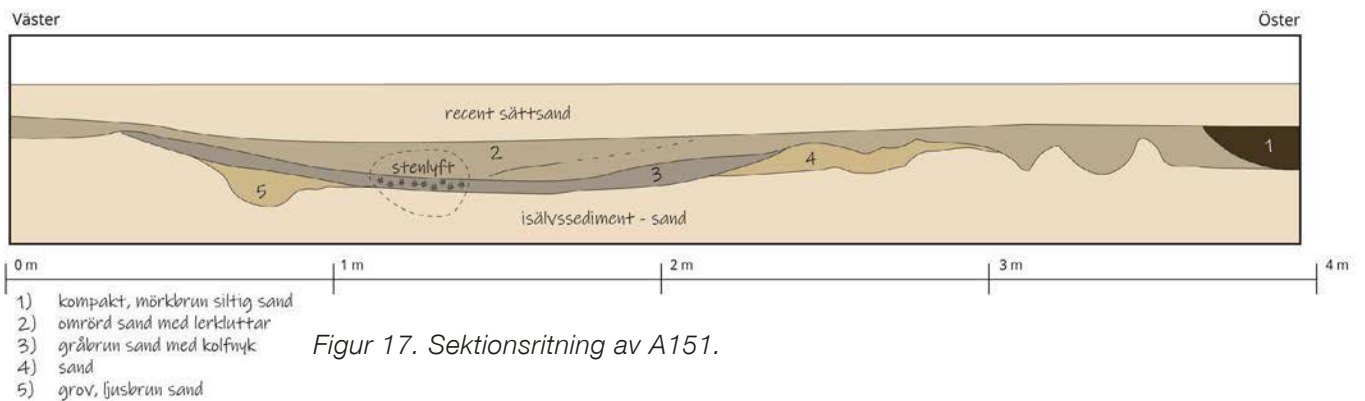
Figur 14. Källaren A84 sedd i sektion. Foto från söder. Rött streck markerar utbredningen.

Figur 15. Sektionsritning av källaren A84.

Figur 16. Möjligen en väg med hjulspår? A151 sedd söder.

Figur 17. Sektionsritning av A151.

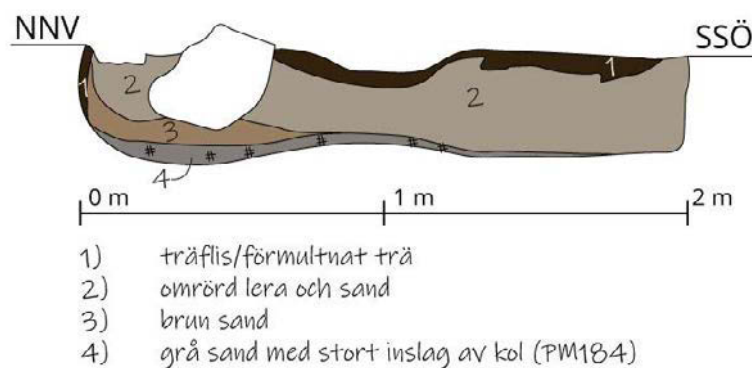
siltig sand med inslag av kol, lite tegel och enstaka lerkluttar. I botten av lagret fanns två 0,15 meter stora stenar i den västra delen. På samma nivå låg även bevarade träplankor, troligen från ett golv (A100). Plankorna var 0,26 meter breda och låg i 90 graders vinkel. Endast en mindre del av plankorna togs fram för dokumentation (se figur 14). Under plankorna fanns en 0,05 meter tjock lerpackning. I den omrörda sanden med brädorna togs ett prov (PM99) som har analyserats arkeobotaniskt. Kol som fanns i provet har daterats till efterreformatorisk tid. Dateringen spänner mellan åren 1642 och 1949 med störst sannolikhet före år 1809.

Sju meter nordöst om källaren fanns en 5 meter lång, grund anläggning (A151) ytligt i den norra schaktväggen. Fyllningen var 0,15 meter tjock och bestod av mörkgrå sotig sand med inslag av kol och små bitar bränd lera samt en 0,1 meter stor rullsten. Botten var huvudsakligen plan, men centralt fanns en 1,3 meter bred sträcka med vågig bottenprofil. Möjligen utgör anläggningen en nord-sydlig väg med hjulspår (se figur 16, 17).

I samma område som A151, men centralt placerat i schaktet, fanns en rektangulär grop (A154) som mätte 1,9×1,8 meter. Djupet uppgick till 0,5 meter. Vägarna var lodräta och botten plan. Gropen hade flera fyllningar: i botten fanns grå sand med stort inslag av kol. Däröver fanns ett lager brun sand som var skuret av ett tjockt, omrört lager av lera och sand med inslag av grus. I detta lager fanns fyra stenar som alla var runt 0,4 meter stora. I ytan fanns stenlyft som var fyllda med träflis. I träflisen hittades en hästkosöm. Kol från bottenlagret har daterats till 1328–1448 e. Kr. Sannolikheten är hög att perioden kan snävas in till första halvan av 1400-talet (se tabell 1, bilaga 4).

Figur 18. Sektion genom gropen A154. Foto från väster.

Figur 19. Sektionsritning av A154.

Öster om A154 fanns en stor nedgrävning (A194) varigenom en stolphålsliknande grop (A186) med dimensionerna 1,2×0,9 meter var grävt till 1,1 meters djup. Det rör sig sannolikt om en trädgrop snarare än ett stolphål. Den övre fyllningen var brandskadad. I sektionen syntes melerad, gråbrun sand med litet inslag av tegelkross samt fickor av lera i nedre och västra delen. Spritt i fyllningen fanns upp till 0,2 meter stora stenar. Runt A186 fanns en yttre grop (A194). Den nedgrävningen hade en fyllning av grov sand med mellan 0,2 och 0,4 meter stora stenar i en krans kring A186 (se figur 20, 21).

Figur 20. Nordöst-sydvästlig sektion genom A186 och den förmodade trädgropen A194. Blå linje markerar utbredning. Det horisontella strecket markerar området med stenkransen runt A194.

Figur 21. Nordväst-sydöstlig sektion genom A194 väster om A186. Horisontellt streck i figur 20 visar läget.

Fynd och analyser

Enstaka metallskrot påträffades, exempelvis den hästkosöm som fanns i ytan av A154. Inget av fynden togs in.

Tre jordprov skickades till Stefan Gustafsson för arkeobotanisk analys och vedartsanalys (se bilaga 3). Träflislagret A20 (PM24) som fanns ned mot vattnet i väster innehöll spån kom från olika typer av hantverk samt oförkolnade fröer från ängsväxter som starr, smörblomma, fingerört, svartkämpar, skallra och brunskära. Fröerna tyder på att lagret även innehöll gödsel. Bottenlagret i källaren A84 (PM99) innehöll endast träkol från gran och tall samt ris av obestämt slag. Det sista provet (PM184) innehöll träkol av gran och tall samt oförkolnat tallbark, björk och björknäver. I provet fanns även ”starkt nedbrutet organiskt material som skulle kunna vara gödsel eller kompost”.

Från två av de prover som genomgick arkeobotanisk analys skickades kol från gran (Gustafsson e-post) vidare till Ångströmlaboratoriet för ¹⁴C-analys. En medeltida datering, närmare bestämt till 1328–1448 e. Kr. (2 sigma) kom från grop A154. Med 92,6% säkerhet kan tiden snävas in till första halvan av 1400-talet. En vidare datering kom från bottenlagret i källaren A84. Den hamnade i det stora spann som blir på dateringar från nyare tid, närmare bestämt till 1642–1949 e. Kr. (2 sigma). Med 84,9% säkerhet kan perioden snävas in till 1642–1809 e. Kr.

Tabell 1. Analyser.

Labnr	Prov	Kontext	Typ	Arkeobotanik	Vedart	¹⁴ C BP	SD 1	¹⁴ C cal 1	¹⁴ C cal 2	Högst sannolikhet
Ua-85552	PM99	A84	Källare	-	Kol: gran, tall, obest. ris	206	31	1657–1949	1642–1949	1642–1809
Ua-85553	PM184	A154	Grop	starkt nedbrutet organiskt material	Kol: gran, tall Ved: björk, tallbark, björknäver	510	31	1409–1434	1328–1448	1396–1448
-	PM24	A20	Träflislager	starr, smörblomma, fingerört, svartkämpar, skallra och brunskära	Kol: björk, gran och tall Ved: gran, tall, björk, en och asp	-	-	-	-	-

TOLKNING

Den naturligt branta åsen har under stadens historia planats ut. Det innebär att äldre lämningar var bortschaktade högre upp i backen, medan de fanns kvar i sydväst.

Den husgrund som fanns ned mot sjön var hårt eldskadad. Eftersom grunden fanns mitt i gatan, under en äldre stenläggning, gjordes först antagandet att huset brunnit i 1644 års brand. Då det historiska kartmaterialet granskades framgick dock att grundens läge stämmer väl in på ett tomthörn i 1728 och 1776 års karta. Det är därmed mer troligt att huset är byggt senare och brann upp först år 1869 då 27 gårdar mellan Köpmangatan och Trädgårdsgatan brann upp. Det är troligen samma brand som efterlämnat de stora groparna A186 och A194.

Källaren var svagt vinklad i förhållande till nuvarande vägsträckning. Dateringen pekar mot mitten av 1600-talet fram till början av 1800-talet. Närmare än så kommer vi tyvärr inte. Antingen har källaren varit del av en tomt före torget anlades eller utvidgades alternativt så har det torg vi ser i kartmaterialet haft enklare bebyggelse i kanterna.

Gropen A154 fick en datering till första halvan av 1400-talet. Eftersom fyllningen innehöll starkt nedbrutet organiskt material så har funktionen möjligen varit en kompostbinge eller liknande. A151, som ligger precis väster om A154, tolkas med viss osäkerhet som en äldre vägsträckning (A151). Kanske anar vi en liten snutt av den medeltida stadsplanen.

Träflis fanns främst ned mot vattnet, men även som överlagring i gropen A154. Det var också skuret av nedgrävningen för det nedbrända huset A25/A33 längst ned i väster. Träspån från olika typer av hantverk blandat med oförkolnade fröer från ängsväxter tyder på att lagret består av dumpat material i sjökanten. Väster om Spruthuset fanns en rustbädd i träflislagret. Endast en mindre yta togs fram varför det är vanskligt att säga vad den har tillhört för konstruktion. Möjligen är även den en del av dumpen eller utfyllnaden. Alternativt har den brukats som spång för de som burit dumpmassorna.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN i förhållande till undersökningsplanen

Rapporten har gjorts i enlighet med förfrågningsunderlag och gängse standard. Inga avvikelser har gjorts från undersökningsplanen.

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt undersöka, dokumentera och tolka de arkeologiska lämningar som framkom vid schaktningsövervakningen. Tidigare arkeologiska insatser i Lindesbergs stadslagerhar givit mycket varierande resultat eftersom delar av den äldre bebyggelsen har visat sig vara bortschaktat. Så var dock inte fallet här. I slänten ned mot sjön fanns lämningar från tidigt 1400-tal till nutid.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Örebro
Kommun	Lindesberg
Landskap	Västmanland
Socken	Lindesberg
Fastighet	Lindesås 1:1
Lämningsnummer	L1980:710
Lämningsstyp	Stadslager
Datering	Medeltid, nyare tid
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2023-08-16
Länsstyrelsens diarienummer	431-4319-2023
Ärendenummer i Fornreg	202301017
Arkeologgruppens projektnummer	P23053
Projektledning	Nina Balknäs
Personal	Nina Balknäs, Helmut Bergold, Ebba Knabe, Tobias Vinoy
Undersökningstid	2024-04-30 till 2024-07-01
Undersökt yta	418 m ²
Inmätningsteknik	Manuell, RTK-GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Läge och koordinater	RAK J133-11F1d83 Lindesberg, 11F1d83 X 512801,401 Y 6605840,610
Höjdsystem	RH 2000
Arkiv	Arkivmaterial förvaras hos Arkeologgruppen.
Digitalt arkiv	Digitalt arkivmaterial förvaras hos Arkeologgruppen i väntan på nationell databas.
Fynd	Inga fynd gjordes.

REFERENSER

- Domfors, H. 2014. *Riksintresset Lindesberg stadskärna, Karaktärisering av bebyggelsens värdekärnor*. Tyréns AB.
- Esbjörnson, E. 2000. *Kyrkor i Örebro län – en vägledning till Svenska kyrkans kyrkobyggnader*. Örebro.
- Larsson, S. & Rönngren, J. 2018. 1000 kvadratmeter och fyra kvarter i norra Lindesberg. Linde 484:1, Kvarteren Vargen, Ängen, Bromsen och Hatten, Lindesbergs socken och kommun, Västmanland. Arkeologisk förundersökning. *Arkeologgruppen AB rapport 2018:10*.
- Rönngren, J. 2018. Kvarteret Rådhuset i Lindesberg – odling på tomtmark. Linde 484:1/L1980:710 Kvarteret Rådhuset 5 Lindesbergs socken och kommun Västmanland. Arkeologisk förundersökning. *Arkeologgruppen AB rapport 2018:41*.
- Strengbom, E. 2019. Ny lekplats i Lindesberg. RAÄ-nr Linde 484:1/L1980:710, Linde äldre gatusocken, Druvan I och Lindesås I:1, Lindesbergs socken och kommun, Västmanland. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. *Arkeologgruppen AB rapport 2019:09*.
- Tham, W. 1949. Lindesberg och Nora städer unde r300 år 1643-1943. *Lindesberg och Nora genom tiderna*. Senare delen. Utgiven i samband med Lindesbergs och Nora 300-årsjubileum. Lindesberg.
- Vinoy, T. 2023. Delar av Lindesbergs stadslager invid Stadshotellet. L1980:710, Rådhuskvarteret 7, Lindesberg socken och kommun, Örebro län, Västmanland. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. *Arkeologgruppen AB rapport 2023:37*.

E-post

Stefan Gustafsson 2024-12-19

Web

<https://brandhistoriska.org/wp-content/uploads/2021/07/storabr-juli21.pdf>
besökt 27 november 2024

Kartor och arkivmaterial

LANTMÄTERISTYRELSENS ARKIV (LMS)

1728. Geometrisk karta över Lindesbergs stad. Akt S47-1:3.

LANTMÄTERIMYNDIGHETERNAS ARKIV (REG)

1644. Geometrisk avmätning, Lindesbergs stad. Akt 18-lis-89

1776. Arealavmätning, Lindesbergs stad. Akt 1885k-11

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER

- Figur 1. Översiktsplan med undersökningsområdet markerat med svart oval. Skala 1:50 000. Instick i skala 1:2 000 000.
- Figur 2. Undersökningsområdet med närliggande lämningar registrerade i Kulturmiljöregistret. Skala 1:5 000.
- Figur 3. Lindesbergs stadsplan år 1644 (REG 18-lis-89). A = torg. Skala 1:10 000.
- Figur 4. Lindesbergs stadsplan år 1728 (LMS S47-1:3).
- Figur 5. Undergrunden bestod av lera över sand. Foto från öster.
- Figur 6. Schematisk skiss över profilen på schakt S2, sedd från sydväst.
- Figur 7. Schakt- och anläggningsplan. Skala 1:500 med insticksplan i skala 1:5 000. Se även figur 7 för schaktprofil.
- Figur 8. Rustbädden A44.
- Figur 9. Norra schaktväggen i schakt S1 med det mörka träflislagret A20 i botten.
- Figur 10. Foto över husgrunden från norr.
- Figur 11. Schematisk skiss över lager i husgrunden synliga i den sydligaste schaktväggen (jmf. figur 10).
- Figur 12. Norra schaktväggen med gropen A56 och lager A48 till vänster i bild. Lagret öster om gropen räknades i fält in i A48, men stratigrafiska observationer visar att det östra/högra lagret är yngre än gropen medan lager A48 är äldre än gropen. Blå streck visar stratigrafin.
- Figur 13. Plankor (A100) och tegel i källaren A84. Närbild från östsydöst.
- Figur 14. Källaren A84 sedd i sektion. Foto från söder. Rött streck markerar utbredningen.
- Figur 15. Sektionsritning av källaren A84.
- Figur 16. Möjligen en väg med hjulspår? A151 sedd söder.
- Figur 17. Sektionsritning av A151.
- Figur 18. Sektion genom gropen A154. Foto från väster.
- Figur 19. Sektionsritning av A154.
- Figur 20. Nordöst-sydvästlig sektion genom A186 och den förmodade trädgropen A194. Blå linje markerar utbredning. Det horisontella strecket markerar området med stenkransen runt A194.
- Figur 21. Nordväst-sydöstlig sektion genom A194 väster om A186. Horisontellt streck i figur 20 visar läget.

FÖRTECKNING ÖVER TABELLER

Tabell 1. Analyser.

FÖRTECKNING ÖVER BILAGOR

- Bilaga 1. Schakttabell
- Bilaga 2. Anläggningstabell
- Bilaga 3. Arkeobotanisk analys
- Bilaga 4. ¹⁴C-analys

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Snr	L x Br/m	Djup/m	Beskrivning
S1	17x8 innefattar pumpgrop 5x5 m + tankgrop 2,5x2,5 m	0,8	0,5 m asfalt och fyll 0,3 m humus (A48) 0,1–0,35 m träflislager (A20) Ned mot sjön fanns sandiga svämlager på träflislagret.
S2	82x4-5	1,6–1,7/1,0–1,1	7 längdmeter i V med tunna kulturlager av odlingslagerskaraktär, därefter endast nedgrävda anläggningar. Geologi: sand på lera på morän. Den norra schaktväggen var släntad i 1,5 meters bredd. Den södra schaktväggen grävdes i steg så att 1 meter i kanten endast grävdes till 1,1 meters djup. I mitten löpte ett djupschakt som var 1,7 meter djupt i SV och 1,2 meter djupt i NÖ.
S3	1,0	0,8	0,2 kross 0,1 melerad beigebrun sand med enstaka sten <0,2 m 0,25 m mycket humös mörkbrun siltig sand (odlingslager) undergrund: beige lera

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr	Typ	L x br/m	Djup/m	Beskrivning	Schakt
A20	Lager	20x8	0,35	Träflislager	S1, S3, (S2)
A25	Syll	Br 0,5	+0,8	Spruckna stenar upp till 0,3 m i orange svart brun melerad sand, brandskadad. Samtida med A33 äldre än A40	S2
A33	Fundament	1,1x0,8	0,7 -1,5 m	Kantiga stenar 0,4 m i grå sand med sot, kol och tegel.	S2
A40	Stenläggning	9X0,5	0,2	Runda stenar ca 0,2 m st. i brun sand. Anlagd direkt på undergrund Ö om A25/33.	S2
A44	Rustbädd	2-3	1,3	Obearbetade kloror, dock barkade. 0,15-0,2 m i diam. Både i N-S och Ö-V. Ligger under fyllnadsmassor med något mer sten ned mot stockarna. 4 stockar parallella. 1 sten stabiliserande mot strandkant. På samma nivå runt om fanns träflis. Överlagrar 0,2 m trästycken, flis och sten över steril lera.	S1
A48	Lager	30x8	0,4	Mörkbrun siltig sand med inslag av kol och sot samt lite tegelfnyk.	S2
A56	Grop	1,1x0,4	0,25	Flack, mörkbrun sand med sten 0,1-0,2 m och träflis i olika riktning, illaluktande. tegelkross och näver.	S2, S3
A62	Stenläggning	ca 1 m bevarat	0,2 +0,45	Gata med kullersten 0,15 m i sotig svart sand, yngre än A40.	S2
A84	Källargrop	4,8x1,6 framtaget	0,7	Brunbeige melerad siltig sand med inslag av kol och lite regel, enstaka lerklutt, i botten 2 stenar <0,1 m. Centralt brun sand med kol. Plan botten med sten 0,15 m under 0,05 m lerpackning under A100. Framtaget 1,5x1,2 m.	S2
A100	Trä	br 0,26	0,03	0,26 m br plankor i vinkel, samtida med A84	S2
A151	Hålväg	Br 5,2	0,15	mörkgrå sotig sand med inslag av kol och små bitar bränd lera, en rullsten 0,1 m, släntad sida i V, plan botten mot steril lera. Tolkningen osäker.	S2
A154	Grop	1,9x1,8	0,4-0,5	Rektangulär	S2
A186	Grop	1,2x0,9	1,1	Liknar ett större stolphål. Fyllning av melerad gråbrun sandig med fickor av lera i nedre och västra delen. Spritt i fyllningen finns stenar <0,2 m. Den övre fyllningen var brandskadad. Raka väggar, plan botten.	S2
A194	Grop	5x2,7 framtaget		Fyllning av grov grusig sand. I fördjupning i cirkel runt A186 fanns och stenar som var mellan 0,2 och 0,4 m.	S2

ARKEOBOTANISK ANALYS

Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult
Rapport 2024

Beställare: Arkeologgruppen Plats: Torggatan, Lindesberg

Inledning

Den arkeobotaniska analysen omfattade 3 jordprover från olika lager i Lindesberg. Analysen syftade till att artbestämma och plocka ut lämpligt material till ¹⁴C-analys samt undersöka hur lagren uppkommit och vilken miljö eller aktivitet de representerar.

Metod

Proverna våtsiktades i vatten och det minsta sållet hade en maskstorlek av 0,2 millimeter. Identifieringen gjordes med hjälp av mikroskop med 4 till 600 gångers förstoring samt referenslitteratur och referenssamling (Berggren 1969 & 1981; Mork 1946; Schweingruber 1978, 1990; www.platlas.eu; www.woodanatomy.ch).

Urvalet till ¹⁴C-analys utgår från träslagets lägsta egenålder, det vill säga träslagets uppskattade livslängd.

Resultat

Generellt så kan se lagren som utfyllnadslager och när det gäller pm 99 ett brandlager efter byggnaden. Innehållet i lagren säger inte så mycket om miljön men väl på aktiviteter och händelser som ormdeponering av avfall och bränder.

PM 24 A 20, träflislager

Provet innehöll huggspån, täljspån från kniv och mejsel, hyvelspån och träfibrer från gran, tall, björk, en och asp. Spånen kommer från vitt skilda arbetsuppgifter, allt från större byggnationer som timring till finare hantverk. Utifrån innehållet i det analyserade provet tolkas lagret som ett utfyllnadslager där materialet kom från olika aktiviteter i staden.

Det fanns relativt rikligt med frö från ängsväxter som starr, smörblomma, fingerört, svartkämpar, skallra och brunskära. Dessa frön var oförkolnade och tyder på att lagret även innehöll en hel del gödsel.

Provet innehöll även träkol från björk, gran och tall.

PM 99 A 84 Bottenlager i källare

Provet innehöll gott träkol från framförallt gran och tall samt ris av obestämt slag. Troligen rör det sig om konstruktionsvirke som brunnit upp i samband med en brand.

PM 184 A 154 Bottenlager i grop

Provet innehöll främst starkt nedbrutet organiskt material som skulle kunna vara gödsel eller kompost. I övrigt så fanns det träkol från gran och tall samt oförkolnat trä från björk samt bark från tall och näver från björk.

Prov Anl	24 20	99 84	184 154
Oförkolnat			
Starr	++		
Smörblomma	+++		
Svartkämpar	+		
Skallra	+		
Fingerört	++		
Brunskära	++		
Träkol			
Björk	++		
Gran	+	+++	+
Tall	+	+++	+
Oförkolnat trä			
Björk			+
En	+		
Gran	+++		
Tall	+++		
Asp	+		
Bark och näver			+++
Träspån av olika slag	+++		+

Figur 1. Innehållet i de analyserade proverna.

(+) ringa förekomst, + enstaka bitar, ++ god förekomst, +++ riklig förekomst.

Referenser

Litteratur

BERGGREN, G. 1969. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 2: Cyperaceae. Swedish natural Science Research Council. Stockholm.

BERGGREN, G. 1981. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 3: Salicaceae–Cruciferae. Swedish Museum of natural History. Stockholm.

MORK, E. 1946. *Vedanatomy*.

SCHWEINGRUBER, F. H. 1978. *Microscopic Wood Anatomy*. Structural variability of stems and twigs in recent and subfossil woods from Central Europe. Zug, Switzerland.

SCHWEINGRUBER, F. H. 1990. *Anatomy of European woods*. Paul Haupt förlag, Bern, Stuttgart, Wien.

WOOD ANATOMY OF CENTRAL EUROPEAN SPECIES

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Hemsida:
www.uu.se/centrum/tandemlab

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Nina Balknäs
Arkeologgruppen i Örebro AB
Radiatorvägen 11
702 27 ÖREBRO

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Projekt 23053, Lindesberg, Örebro län. (p 6319)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Detta steg upprepas tills den lösliga delen inte längre är mörkfärgad.

Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ^{14}C -innehållet i acceleratorm förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 3, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\%$ V-PDB	^{14}C ålder BP
Ua-85552	P23053 A84	-25,4	206 \pm 31
Ua-85553	P23053 A154	-26,9	510 \pm 31

Med vänliga hälsningar

Karl

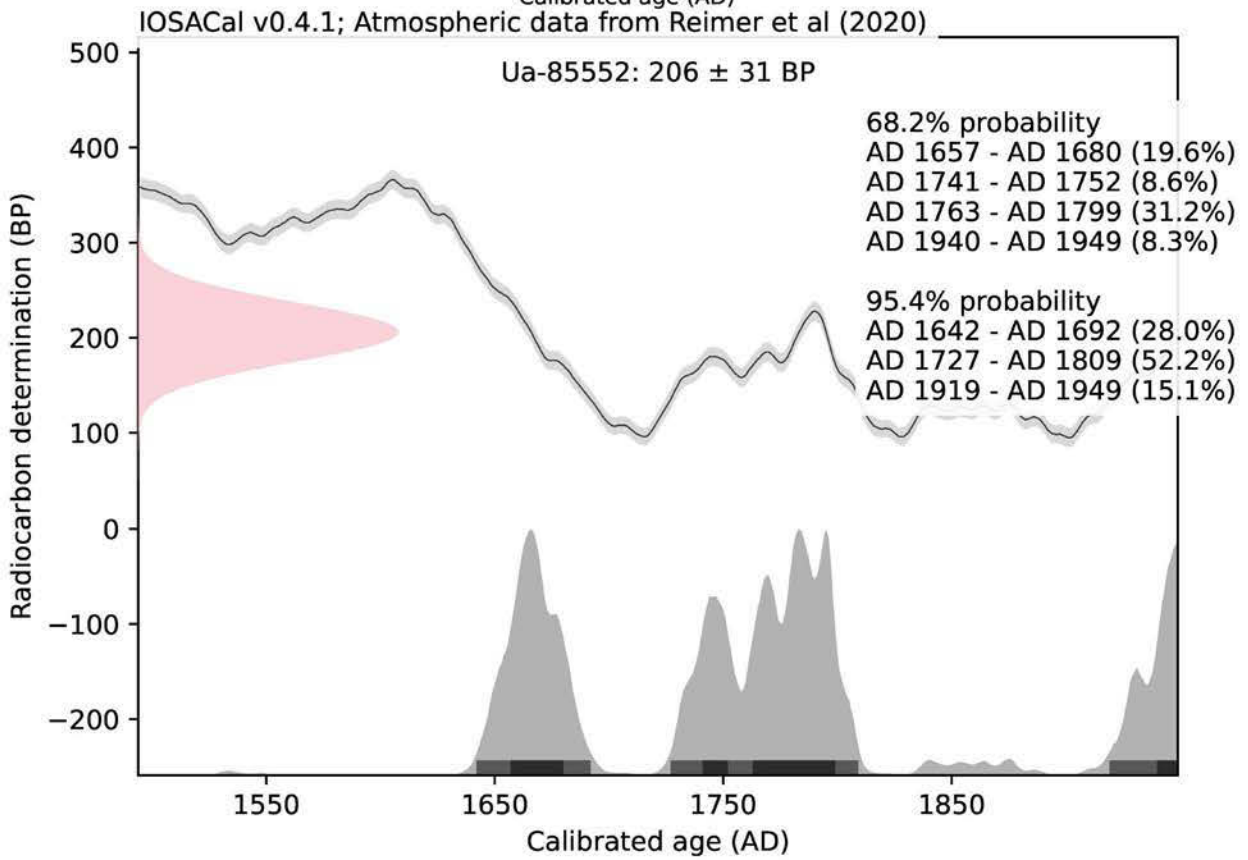
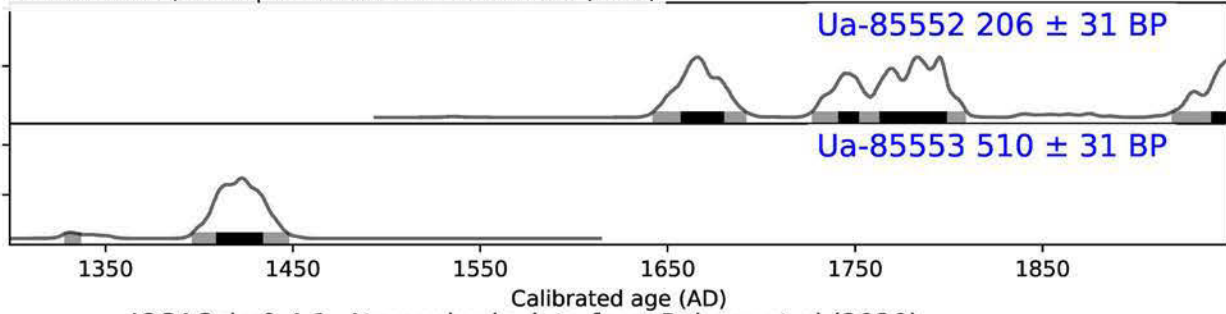
Håkansson

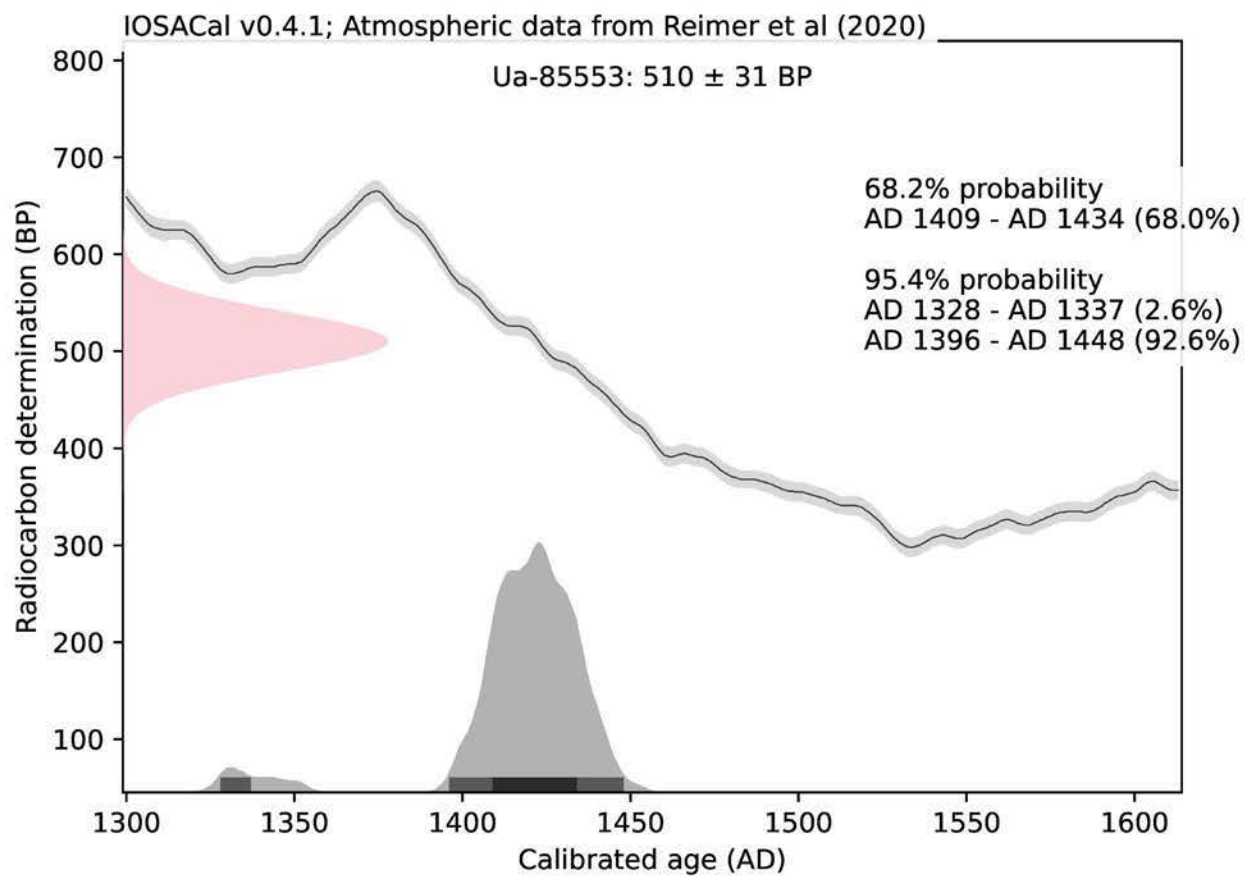
Elektroniskt undertecknad
av Karl Håkansson
Datum: 2024.12.12
08:37:04 +01'00'

Karl Håkansson/Daniel Primetzhofner

Kalibreringskurvor

IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2024:64

